

C s o n k a Ernő

Vendégoktatóink szerepe kultúránk terjesztésében

Művelődéspolitikánknak csupán az egyik, de igen fontos területével, a magyar kultúra külföldi terjesztésével, propagandájával kívánok foglalkozni előadásomban, külön kiemelve a külföldön oktató magyar lektorok és vendégtanárok szerepét, feladatait, lehetőségeit ebben a tevékenységben.

Napjainkban a különböző országok, népek és társadalmak érintkezésének a korát éljük. A politikai, gazdasági és kulturális érintkezési igények oly mértékben megnövekedtek, hogy áttörnek a világ többi részétől való elzárkózás korlátait, és áthatolnak az egyoldalú nemzetközi orientáció válaszfalain is. E folyamat erősödését elősegíti és felgyorsítja a modern közlekedés és tömegkommunikáció.

A bennünket közelebbről érdeklő kulturális érintkezés indítékai között politikai, szakmai, társadalmi és kereskedelmi jellegűeket találunk. A politikai indíték abból az általános felismerésből fakad, hogy a kulturális termékek, eredmények, szellemi alkotások nem csupán belső értékekkel keltenek hatást külföldön, hanem közvetlenül vagy közvetve alakítják, befolyásolják az adott országról az emberek tudatában meglévő képet, és jellegüknél fogva alkalmasak arra, hogy eszméket közvetítsenek, ideológiákat hordozzanak. Így a kultúráját terjesztő országnak politikai érdeke, hogy a róla külföldön alkotott képet minél kedvezőbbé tegye. S az is nyilvánvaló, hogy aki részt vesz a nemzetközi kulturális érintkezésben, tudatosan vagy nem tudatosan egy eszmei síkon folyó nemzetközi osztályharcban vesz részt, s kulturális szereplésében politikai elemek is jelen vannak.

Az érintkezés szakmai, társadalmi rugói között érdemelnek említést egyebek között a korunkban lezajló tudományos-technikai forradalom kiapadhatatlan információ- és tapasztalatszerzési igényei, az oktatás, képzés, továbbképzés robbanásszerűen növekvő szük-

ségletei, a szabadidő növekedéséből fakadó új művelődési, népművelési igények, a nemzetközi turizmus népvándorlást felülmúló méretű kibontakozása stb. A kereskedelmi indítékok is mind nagyobb szerephez jutnak. A kulturális alkotások, szellemi termékek növekvő hányada árucikk formájában export útján értékesítve talál külföldön fogyasztóira. A kulturális külkereskedelem bevételei serkentik a kultúra külföldre való terjesztését, számottevően befolyásolják az alkotó munkáját és anyagi érdekelttségét.

A magyar kultúra terjesztésének, propagandájának a feladatait alapvetően pártunk kulturális politikája határozza meg. Külföldi tevékenységünkkel szocialista kultúránk alkotásainak, eredményeinek, fejlődésének a megismertetését, szocialista eszménk terjesztését, társadalmi rendszerünk népszerűsítését segítjük elő. A külföldre irányuló hazai propagandának mindenekelőtt politikai szempontok szerint kell differenciálnia. Tartalmának és módszereinek a meghatározásakor a következő elveket kell szem előtt tartanunk:

1. A szocialista országok irányában az internacionalista együttműködés és egységük erősítése a politikai szempont. Volt időszak, amikor a szocialista országokba irányuló propaganda nem kapott fontosságának megfelelő figyelmet; fontosságának ezt a lebecsülését azonban sikerült legyőzni. A magyar kultúra propagálása a legnagyobb eredményeket a Szovjetunióban érte el. Például az idén tavasszal a Szovjetunióban lezajlott a magyar dráma és zene ünnepi fesztiválja, s ennek keretében egyebek között 25 magyar színdarab szerepelt 74 szovjet színház műsorán. Propagandánk külön figyelmet fordít a szomszédos szocialista országokban élő magyar nemzetiségi kisebbség kulturális igényeinek a kielégítésére. Ezek a határainkon túli magyar nemzetiségűek a híd szerepét töltik be országunk és szocialista szomszédaink között: közvetítik a magyar kultúrát szomszédainkhoz, s megfordítva, szomszédaink kultúráját közvetítik hozzánk.

2. A fejlődő országokba irányuló tevékenységünkben ezen országok függetlenségükért vívott antiimperialista harcának a támogatása a politikai követelmény. Igyekszünk segíteni kulturális, tudományos, oktatási elmaradottságuk felszámolását. Országunk teherbíró képességéhez mérten jelentős szellemi exportot juttatunk a fejlődő

országokba magyar oktatók, szakértők kiküldésével, ösztöndíjasaink itthoni képzésével és továbbképzésével. A fejlődő országokban a szocialista társadalmi rendszer eredményei és tapasztalatai iránt megnyilvánuló érdeklődés szinte kimeríthetetlen lehetőségeket nyújt propagandánk számára.

3. A tőkés országokba irányuló propagandát a békés egymás mellett élés politikája határozza meg, a hatékony részvétel a két társadalmi rendszer között folyó ideológiai harcban. A tőkés országokban meg kell küzdenie a propagandánknak a tömegkommunikációs eszközökkel erősen manipulált közvélemény előítéleteivel, tájékozatlanságával csakúgy, mint az ellenséges "fellazítási" törekvésekkel. Kulturális kapcsolataink eredményes fejlesztésével elérjük, hogy ma már lényegesen többet és hitelesebbet tudnak rólunk a tőkés országokban, mint akár tíz esztendővel ezelőtt. Ezt elsősorban úgy értük el, hogy nagyszabású kulturális rendezvényeket (magyar hetek, tudományos kollokviumok, filmbemutatók, reprezentatív kiállítások) vittünk a nyugati országokba.

Külföldi propagandamunkánk feltételei országonként mások és mások. Erősen differenciálnunk kell elsősorban külpolitikai szempontok szerint, továbbá társadalmi osztályok, rétegek szerint, kulturáltságuk foka, az adott ország kulturális színvonala, múltja, a kulturális és tudományos kérdések politikai aktualitása és még sok egyéb szempont szerint.

A külföldre irányuló kulturális propaganda bel- és külföldön egyaránt bázissal rendelkezik. A hazai bázist minisztériumok, főhatóságok, különféle bizottságok, intézmények, vállalatok alkotják. A felső szintű irányítást és a tevékenység koordinációját a KKI Ügyvezető Elnöksége, továbbá a Művelődésügyi Minisztérium, s a keretében működő Kulturális Külkereskedelmi Tanács, és néhány tárcaközi bizottság végzi. E téren tevékenykedő vállalataink: az Idegen nyelvű könyvkiadók, a Szerzői Jogvédő Hivatal, a Nemzetközi Koncertigazgatóság és néhány kulturális külkereskedelmi igazgatóság. Ide számíthatjuk még a nagyobb társadalmi szervezeteket is, mint a SZOT, KISZ, TIT, MTESZ és mások. A külföldi bázist külképviseleteink, az ott működő tudományos és szakattasék, a külföldi magyar kulturális intézetek (Berlin, Varsó, Prága, Szófia,

Bécs, Róma, Párizs), valamint a kereskedelmi kirendeltségek és irodák jelentik. S végezetül, de nem utolsó sorban ide soroljuk a külföldön oktató magyar lektorok^t, vendégtanárokat is.

Hogyan kapcsolódik, illeszkedik a lektori munka az általános kultúrpolitikai propagandánkhoz, kulturális munkánkhoz? A lektorok, túlzás nélkül állíthatjuk, a magyar kultúra követői, képviselői külföldön. Nem egyszerűen külföldi munkavállalóknak tekintjük őket, akik kinti fizetésükért ellenszolgáltatásként magyar nyelvet, irodalmat vagy más tárgyat oktatnak a rendelkezésre álló keretek és lehetőségek között. Tevékenységüket nem csupán a fogadó egyetem érdekei és szükségletei szabják meg. A lektorok és vendégtanárok a magyar állam kiküldöttei, küldetésük van, missziót teljesítenek külföldön. A magyar kultúrát terjesztik, figyelmet, érdeklődést keltenek iránta, híveket szereznek a számára.

E nemes küldetés teljesítéséhez természetesen az oktatómunka a legfontosabb eszközük, segítségével terjesztik és teszik vonzóvá a magyar kultúrát. A magyar nyelv, irodalom és más hungarológiai tárgyak tanulása iránt a legkülönbélebb indítékok, elgondolások, érdekek alapján érdeklődnek az emberek külföldön. Vannak, akiket nyelvünk és irodalmunk megismerésének intenzív vágya vezet a magyar stúdiókhöz, másokat meg az egzotikumokat kereső kíváncsiság, vagy az elhagyott magyar szülőföld iránt érzett nosztalgia. Akadnak olyanok is, akiket a pillanatnyi ötlet vagy a könyvű vizsgázás reménye visz el a magyarórákra. E kategóriák természetesen nem merevek; az oktatómunka során a pillanatnyi ötlettel választott stúdium intenzív megismerési vágygá változhat, s megfordítva, a komoly érdeklődéssel indulók a nehézségek láttán kedvüket veszthetik. Lektoraink, vendégtanáraink egyforma türelemmel foglalkoznak valamennyi hallgatójukkal, s munkájuk nyomán szinte mindenütt kiválik az az egy-két hallgató, akikben a magyar kultúra iránti tartós érdeklődést sikerült felkelteni, akik tanulmányaik befejezése után tovább foglalkoznak a magyar nyelvvel vagy irodalommal, fordítókká vagy műfordítókká válnak, irodalmi szerkesztők, lektorok lesznek kiadóknál vagy folyóiratoknál. Ezek számát növelni és magyar tudásuk színvonalát emelni az egyik legfontosabb célkitűzésünk. Így nem lehet közömbös a számunkra, hogy a magyar nyelvből és irodalomból jó eredménnyel vizsgázott hallgatónak mi lett a,

további sorsa, s hogyan használja fel megszerzett tudását. Velük a személyi kapcsolatok tovább ápolása igen fontos feladat. Már ez is megkívánja, hogy a lektori munka lépjen ki a szűken értelmezett oktatás keretéből, s többértűvé váljék. A személyi kapcsolatok kiépítése nélkülözhetetlen a lektorok számára. Kapcsolatai révén a lektor hallgatójelöltekre tehet szert, érdeklődést kelthet fel kultúránk, országunk iránt. A nála vizsgázott hallgatók révén utat, érintkezést találhat azokhoz a kulturális körökhöz, fórumokhoz, amelyeknek befolyásuk van abban is, hogy milyen magyar művek jussanak nyilvánossághoz, megjelenéshez. Ugyanakkor hallgatói közül javaslata alapján magyarországi nyári egyetemekre, tanfolyamokra, hungarológiai konferenciákra kaphatnak meghívást azok, akik a tanulásban kitűnnek, s a magyar kultúra terjesztésében majd segítőtársaink lesznek.

A kultúrpolitikai feladatokkal kibővült lektori munka számára egyéb fontos lehetőségek is nyílnak. Ilyenek: a publikációs lehetőségek kihasználása folyóiratokban, előadások tartása országunkról és kultúrájáról, magyar filmvetítések, magyar hanglezembemutató, dia-képvetés, kisebb kiállítások szervezése stb.

Külön kell szólni fontossága miatt a magyar könyvek és folyóiratok terjesztéséről. Az audiovizuális eszközöknek a tömegközlekedésben való előretörése láttán egyes szerzők a nyomtatás útján terjedő kultúra hanyatlását jósolják. A könyvkiadás világszerte töretlen növekedést mutató tendenciája azonban rácafol erre. Az UNESCO statisztikája szerint az elmúlt tíz évben megkétszereződött a világ könyvtermelése, példányszáma pedig megháromszorozódott. S a rádió és a televízió térhódítása ellenére sem csökkent a könyvek terjesztésével elért tömeghatás. Ma is érzékenyen reagál a könyvkiadás és terjesztés a politikai tömegmozgalmakra. A Le Nouvel Observateur c. lapban arról olvashattunk, hogy az egyik kiadónak a párizsi egyetemi negyedben levő könyvesboltját rendszeresen fosztogatja a környék tanulni-vágyó ifjúsága. A bolt tulajdonosa azonban szeméttárány e fölött, s ezzel is támogatja a baloldali mozgalmakat. A mi nyomtatott propagandánk természetesen ilyen eszközt nem alkalmazhat; nekünk az egyetemek, tanszékek könyvtárait kellene nagyobb figyelmet fordítanunk. Kiutazóinknak, kisebb mértékben a szocialista országokban és nagyobb mértékben a tőkés országokban tapasztaltuk, hogy az

egyetemek, főiskolák könyvtáraiban alig akad magyar könyv, és a meglévők is többnyire alkalmatlanok az országunk iránt felmerülő minimális információ-igényt is kielégíteni. Nem ritkaság nyugaton, hogy a magyar tanszékek könyvtáraiban még túlteng a reakciós, sőt fasiszta könyvanyag. Mődunkban áll a helyzeten javítani, s ha nem is tudjuk eltávolíttatni ezekről a tanszékekről a káros irodalmat, oda tudjuk helyezni a mi könyveinket is. A KKI felkészült ilyen igények kielégítésére. Várjuk és kérjük, hogy lektoraink, akik még nem éltek ezzel a lehetőséggel, írják meg nekünk, hol milyen könyvtár vár kiegészítésre. A magyar könyvkiadás, ha nem is mindig elegendő számban és nem túl nagy választékban, de ad idegen nyelvű könyveket a terjesztéshez. Ezekből lektoraink is igényelhetnek, ugyancsak a KKI útján. Emellett külföldön is jelennek meg könyvek, magyar művek fordításai, nem egy közülük magyar kiadókkal együttműködve; lektoraink bizonyára rájuk találnak, és el tudják választani az ellenséges vagy támogatásra érdemtelen irodalomtól.

Az igen fontos személyi kapcsolatok mellett a külföldi kulturális munkának más támpontjai, bázisai is vannak. Mindenekelőtt a magyar követségek, külképviseletek kulturális munkáját említjük, melynek a lektori munka hasznos kiegészítője, segítője lehet. S viszont: a lektori munka is támaszt találhat a követségben, ha sikerül kölcsönösen jó kapcsolatokat léptetni. Mikor ezeket mondom, tudatában vagyok annak, hogy nem mindig és nem kizárólag a lektorokon múlik, hogy ez a kapcsolat milyen. De én hiszem, hogy ha a lektor ilyen irányú kultúrpolitikai tevékenysége jól halad, akkor a követség kulturális munkája is fel fog erre figyelni és létre fog jönni a jó kapcsolat. Hasonlóan fontos bázis a külföldi magyar kulturális intézet, ahol a lektor előadásokat, nyelvtanfolyamokat szervezhet, klubesteket tarthat, s az intézet személyi kapcsolatait is felhasználhatja. A munkában támaszt jelenthetnek a külföldön működő baráti társaságok, tömegszervezetek, klubok is.

A hazai bázissal, háttérrel való kapcsolatáról már szólottunk egy-egy kérdés felvetésekor. Ez a kapcsolattartás is többre tő. Magában foglalja a segédeszközökre vonatkozó igények (oktatási anyagok, könyvek, propagandaanyagok, lemezjátszók, magnók, filmvetítők stb.) közlését; ilyen igényeket már eddig is kielégítettünk. Szeretnénk, ha azok a lektoraink, vendégtanáraink is megragadnák

ezt a lehetőséget, akik eddig még nem éltek vele.

Fontos a hazai bázissal való kapcsolattartásban a tájékoztató jelentések küldése. Ilyeneket már eddig is kaptunk, igen színvonalasakat is. Fontos lenne elérni, hogy ezek a jelentések megfelelő rendszerességgel készüljenek és érkezzenek el hozzánk, és a lektori munkával kapcsolatos problémák mellett tájékoztassanak bennünket még olyan kérdésekről is, amelyek az előttem szólók előadásában már elhangzottak, hogy minél szélesebb körű tájékozottságra tegyünk szert, és minél jobban tudjuk a lektorok tapasztalatait a külföldre irányuló munkában felhasználni.

A harmadik módja a kapcsolattartásnak a kérdőívek rendszeres kitöltése. Arra kérem Önöket, hogy ezt ne valamiféle bürokratikus intézkedésnek tekintsék, hanem egy olyan módszernek, amelynek a segítségével meg tudjuk szerezni a lektorok munkájának a segítéséhez elengedhetetlen információkat.

S végezetül a kapcsolattartásnak egy igen fontos módja a lektori konferenciák szervezése. Ezek a konferenciák már eddig is bizonyították, hogy alkalmasak a lektorok szakmai tapasztalatainak megbeszélésére.

Mindezek elmondása után felmerülhet a kérdés, hogy vajon mindahhoz, amit a lektori munkához elvárásként elmondottunk, megvannak-e a feltételek is. Tudjuk, hogy ezt még nem állíthatjuk. Lektoraink és vendégtanáraink szinte mindenütt gondokkal, nehézségekkel küzdenek. Munkájuk zavartalan végzéséhez sem itthon, sem külföldön nincs meg minden feltétel. Nem kicsinyíteni és nem ignorálni akarjuk ezeket a nehézségeket azzal, hogy nem most, s nem ebben az előadásban szólunk róluk. De biztosíthatom Önöket arról, hogy mind az MM, mind a KKI szívéen viseli a lektorok gondjait, s azon fáradozik, hogy meg is oldja azokat.